

Hoofdstuk 2

Jongeren zonder werk

Ernest de Vroome (TNO), Roel Cremer (TNO), en Francis van der Mooren (CBS)

Samenvatting

In 2009 waren er 2,4 miljoen jongeren van 15 tot en met 26 jaar, van wie 1,6 miljoen jongeren onderwijs volgden (66 procent). Van de 810 duizend jongeren die geen onderwijs volgden hadden er in 2009 100 duizend (12 procent) geen werk en waren daar ook niet actief naar op zoek. De overige 710 duizend jongeren waren wel actief op de arbeidsmarkt (88 procent). Van hen had 92 procent betaald werk, 8 procent was werkloos (had geen werk maar was daar wel actief naar op zoek). Het werkloosheidspercentage onder jonge niet-onderwijsvolgenden is gestegen van 5 procent in 2008 naar 8 procent in 2009, maar is nog steeds lager dan in 2004 (10 procent). Vooral degenen met een lage opleiding (geen startkwalificatie) zijn niet actief op de arbeidsmarkt. Zij geven op dat zij niet kunnen werken vanwege een ziekte of arbeidsongeschiktheid.

Onder de niet-actieven zijn meer jonge vrouwen dan jonge mannen en niet actief zijn komt relatief vaak voor onder niet-westerse allochtone jonge vrouwen, gehuwde jonge vrouwen, en jonge vrouwen met kinderen. Ook onder jonge vrouwen in de meer stedelijke gebieden is het percentage niet-actieven relatief hoog. Degenen zonder startkwalificatie die wel actief zijn op de arbeidsmarkt, zijn in meer gevallen werkloos dan degenen die wel een startkwalificatie hebben. Er is echter vrijwel geen verschil tussen jonge mannen en vrouwen in hun werkloosheidspercentage. Vrouwen zijn vooral werkloos als zij de zorg hebben voor één of meer kinderen.

De werkloosheid nam in 2009 vooral toe onder de niet-westerse allochtone jonge mannen. Hoewel jonge vrouwen momenteel in meer gevallen een startkwalificatie hebben dan jonge mannen, zijn vooral jonge vrouwen die geen startkwalificatie hebben relatief vaak niet actief op de arbeidsmarkt. Het hebben van zorgtaken is de meest gegeven reden. Om de arbeidsparticipatie onder jongeren te vergroten zou dan ook blijvend aandacht moeten worden besteed aan de mogelijkheden om betaald werk goed te kunnen combineren met zorgtaken.

2.1 Inleiding

Verschillende groepen participeren niet actief op de arbeidsmarkt. Eén daarvan bestaat uit degenen die niet werken omdat zij nog in opleiding zijn, en dat zijn voornamelijk jongeren. Goed onderwijs gaat vooraf aan succesvolle arbeidsparticipatie. Een startkwalificatie is het minimale opleidingsniveau dat is vereist om kans te maken op duurzaam werk. Dat houdt in een diploma van minimaal havo,

vwo, of niveau 2 van het middelbaar beroepsonderwijs (Bierings & de Vries, 2007). Personen zonder deze startkwalificatie worden als voortijdig schoolverlater beschouwd. Jongeren die door voortijdige schooluitval of door andere omstandigheden zonder startkwalificatie de arbeidsmarkt betreden, zijn drie keer zo vaak niet aan het werk dan jongeren die wel over een startkwalificatie beschikken (Korvorst & van der Mooren, 2008). Het streven is dat in 2012 meer dan 80 procent van de bevolking een startkwalificatie bezit, onder meer door bevordering van de toegankelijkheid van scholing (SZW, 2008).

Hoewel de omvang van de jeugdwerkloosheid in ons land relatief gering is vergeleken bij andere Europese landen (Eurostat, 2009; Forum, 2009; Klijnsma, 2009) blijft de jeugdwerkloosheid ook in de Nederlandse situatie een belangrijk beleidspunt. Door te werken dragen jongeren hun steentje bij aan de economie. Meedoen beschermt hen bovendien tegen sociale problemen als armoede en sociale uitsluiting.

De overheid streeft ernaar om jongeren zo goed mogelijk toe te rusten met een opleiding en te voorkomen dat zij een beroep moeten doen op de bijstand. Om deze doelen te realiseren zijn onder meer de Taskforce Jeugdwerkloosheid en het Actieplan Jeugdwerkloosheid in het leven geroepen. De meer algemene intentie is het voorkomen van een voor de arbeidsmarkt 'verloren generatie', voor wie op jongere leeftijd geen werk is, en die later door een gebrek aan arbeidservaring wordt gepasseerd (Klijnsma, 2009). In dat kader is in oktober 2009 ook de Wet Investeren in Jongeren (WIJ) ingevoerd (SZW, 2009). De Wet Investeren in Jongeren moet er aan bijdragen om jongeren te stimuleren hun opleiding af te maken, leren-werken-combinaties te benutten, en betaald werk te vinden, te accepteren en te behouden. In de praktijk houdt deze wet in dat jongeren alleen recht hebben op een uitkering als zij verder aan de eigen ontwikkeling werken.

Twee vragen komen in dit hoofdstuk aan de orde:

1. welke groepen jongeren hebben geen werk en zijn daar ook niet actief naar op zoek
2. welke factoren hangen samen met werkloosheid.

Kennis op deze gebieden kan wijzen op specifieke subdoelgroepen of inhoudelijke probleemgebieden, en kan daarmee wijzen op nieuwe invalshoeken ten aanzien van het arbeidsparticipatiebeleid gericht op jongeren.

Bij de beoordeling van de arbeidsmarktpositie van jongeren is het echter van belang te beseffen dat iedere jongere op een gegeven moment te maken krijgt met de overgang van opleiding naar werk. Deze overgang houdt vaak een periode in waarin zij nog niet actief zijn op de arbeidsmarkt en nog niet naar betaald werk zoeken. Wanneer zij eenmaal actief zijn op de arbeidsmarkt en zoeken naar betaald werk, dan zal er een periode komen waarin zij dat werk nog niet hebben gevonden en in feite werkloos zijn. Daardoor ligt de jeugdwerkloosheid vrijwel per definitie hoger dan de algemene werkloosheid (van Ours, 2009). In economisch

slechtere tijden zullen jongeren die de arbeidsmarkt betreden echter moeilijker aan het werk komen en zal deze overgangperiode langer duren.

Uit onderzoek is bekend dat de groep jongeren zonder werk in de periode 2004–2006 aanzienlijk kleiner is geworden. Die daling is, afgezien van conjuncturele invloeden, mede toegeschreven aan de gezamenlijke inspanningen van het kabinet en de Taskforce Jeugdwerkloosheid. Daarmee is het probleem van de jeugdwerkloosheid niet volledig opgelost. Zo is bijvoorbeeld geconstateerd dat de werkloosheid van niet-westerse allochtone jongeren niet is gedaald (SZW, 2006).

In dit hoofdstuk geven we het beeld van de arbeidspositie van alle jongeren, en gaan na welke jongeren in de periode 2003–2009 onderwijs volgen, welk deel werkzaam is, werkloos is, en niet actief is op de arbeidsmarkt. Een deel van de niet actieve jongeren wil geen werk, bijvoorbeeld vanwege ziekte, arbeidsongeschiktheid, zorgtaken, of opleiding. Daarnaast is er een groep die wel zou willen werken, maar de zoektocht naar werk heeft gestaakt. Dat zijn de zogeheten ontmoedigen. Werkloze jongeren zijn degenen die geen werk hebben, maar dat wel graag zouden willen hebben, en daar ook actief naar op zoek zijn.

Na het overzicht van bovenstaande groepen kijken we meer gedetailleerd naar de arbeidsparticipatie van enkele specifieke groepen jongeren die geen onderwijs meer volgen, en wel onderscheiden naar geslacht, gezien de cultuur-historisch verschillende positie van mannen en vrouwen op de arbeidsmarkt.

2.2 Resultaten

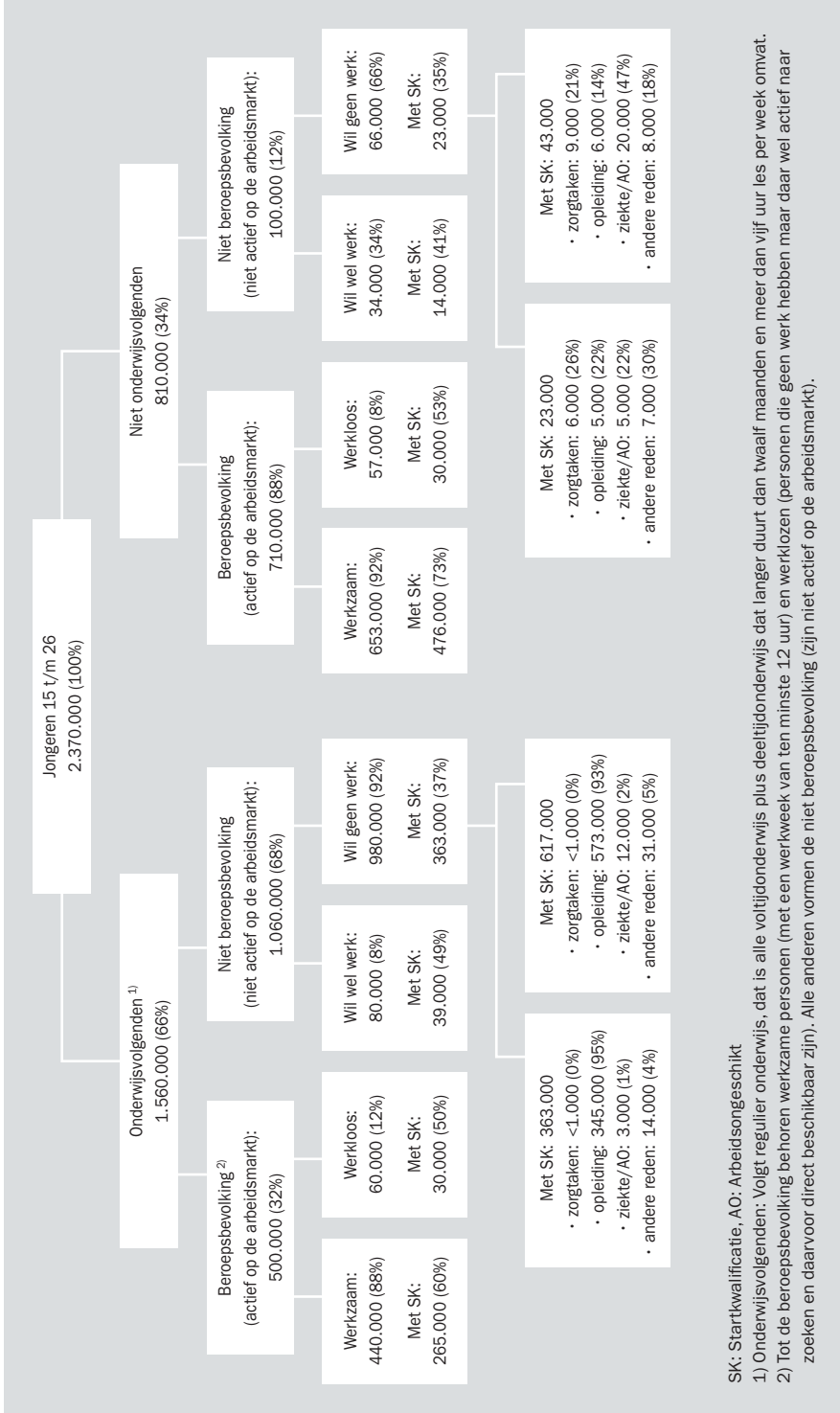
2.2.1 De arbeidsmarktpositie van jongeren in 2009

Schema 2.1 geeft het overzicht van de arbeidsmarktpositie van jongeren van 15 tot en met 26 jaar in 2009. In het schema zijn jongeren onderscheiden naar het hebben van een startkwalificatie en naar de redenen om niet actief op zoek te gaan naar betaald werk.

Honderd duizend jongeren volgen in 2009 geen opleiding en zijn niet actief op de arbeidsmarkt. Van hen zijn er 34 duizend die wel zouden willen werken, maar de zoektocht naar betaald werk hebben gestaakt. De overige 66 duizend geven aan dat ze niet willen werken. Van deze laatste groep hebben 23 duizend jongeren een startkwalificatie (35 procent).

Jonge mannen en jonge vrouwen die niet naar school gaan en geen werk willen (66 duizend) hebben daarvoor uiteenlopende motieven. Van de mannen noemt iets meer dan 1 procent zorgtaken in het gezin, van de vrouwen noemt 31 procent dit. Daarnaast noemt 26 procent van de jonge mannen en 14 procent van de jonge vrouwen opleiding of opleidingsplannen als redenen om niet te werken. In deze zelfde subgroep zegt 43 procent van de jonge mannen en 34 procent van de

44 Schema 2.1 Arbeidsmarktpositie van jongeren van 15 tot en met 26 jaar in 2009

jonge vrouwen dat zij niet kunnen werken door ziekte of arbeidsongeschiktheid. Ten slotte geven veel meer jonge mannen (30 procent) dan jonge vrouwen (20 procent) ‘andere redenen’ aan om niet te werken.

Opvallend in schema 2.1, is dat ziekte of arbeidsongeschiktheid vooral vaak wordt genoemd door jongeren die geen startkwalificatie hebben. Daarnaast is goed te zien dat het niet hebben van een startkwalificatie samenhangt met zowel het niet actief zijn op de arbeidsmarkt als met werkloosheid. Het percentage jongeren dat een startkwalificatie heeft, is hoger onder de actieven dan onder de niet-actieven, en is ook hoger onder degenen die werkzaam zijn dan onder degenen die werkloos zijn. Zonder startkwalificatie is de binding met de arbeidsmarkt dus kleiner (zie ook Bierings & de Vries, 2007).

2.2.2 Niet actief op de arbeidsmarkt en werkloosheid onder onderwijsvolgende en niet onderwijsvolgende jongeren

In tabel 2.1 kijken we naar de arbeidsmarktpositie van alle jongeren en zoomen in op de verschillen in 2008 en 2009.

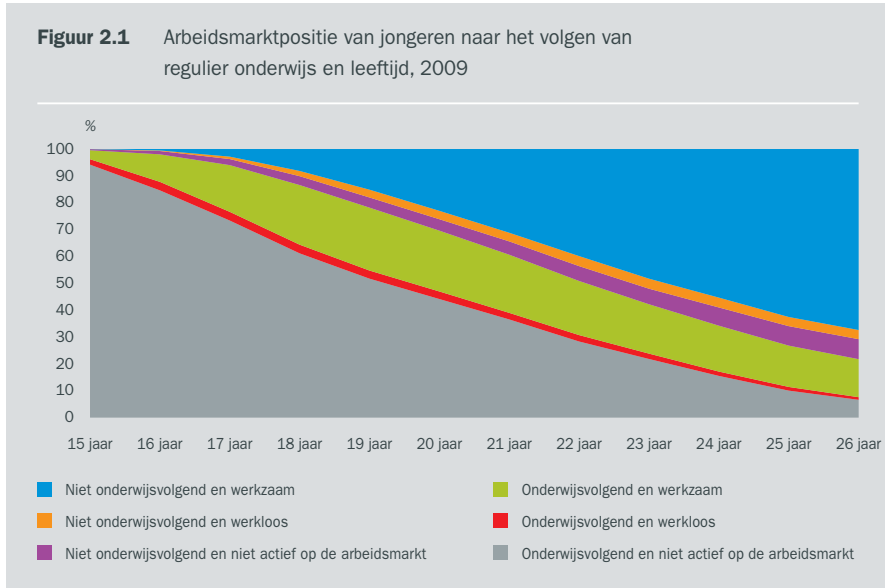
Tabel 2.1 Arbeidsparticipatie van jongeren naar het volgen van regulier onderwijs

	2008			2009		
	x 1000	%	%	x 1000	%	%
Onderwijsvolgende jongeren						
Niet actief op de arbeidsmarkt	1040	68		1060	68	
Wel actief op de arbeidsmarkt	500	32		500	32	
– Werkloos	50		10	60		12
– Werkt 12 uur of meer per week	450		90	440		88
SUBTOTAAL	1540			1560		
Niet onderwijsvolgende jongeren						
Niet actief op de arbeidsmarkt	93	11		100	12	
Wel actief op de arbeidsmarkt	725	89		710	88	
– Werkloos	39		5	57		8
– Werkt 12 uur of meer per week	686		95	653		92
SUBTOTAAL	818			810		
TOTAAL	2358			2370		

Bron: CBS, EBB

Het merendeel (68 procent) van de jongeren die in 2009 onderwijs volgen is niet actief op de arbeidsmarkt. Van de jongeren die geen onderwijs meer volgen, heeft het merendeel betaald werk: 686 duizend van de 818 duizend (84 procent) in 2008, met een lichte daling naar 653 duizend van de 810 duizend (81 procent) in 2009. Of jongeren nog onderwijs volgen of actief zijn op de arbeidsmarkt is uiteraard sterk afhankelijk van de leeftijd van de betrokkenen. Figuur 1 illustreert dat

de leeftijdsfase van 15 tot en met 26 jaar zich kenmerkt door de geleidelijke overgang van onderwijs naar werk.

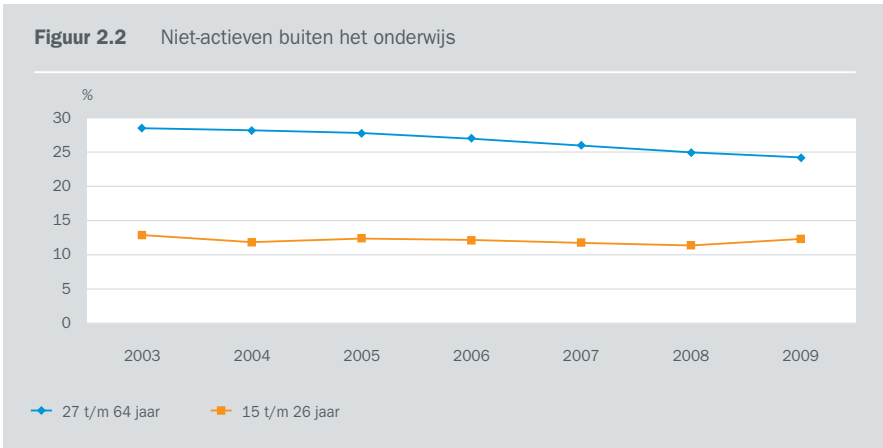

Bron: CBS, EBB

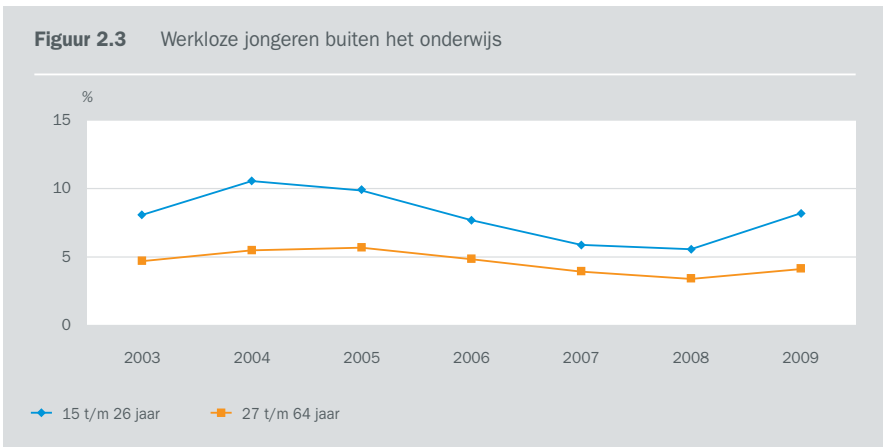
Zoals we eerder zagen, waren er in 2009 buiten het reguliere onderwijs 810 duizend jongeren. Van hen hadden 710 duizend (88 procent) betaald werk of waren werkloos, maar waren wel actief op zoek naar betaald werk. De overige 100 duizend (12 procent) jongeren waren niet actief op de arbeidsmarkt (en volgden ook geen reguliere opleiding). In figuur 2.2 wordt het percentage niet-actieven over de tijd weergegeven. Het percentage niet-actieven is onder jongeren veel lager dan onder de rest van de bevolking, en is ook vrijwel constant, terwijl het onder de rest van de bevolking enigszins daalt.

Hoewel het percentage niet-actieve jongeren lager is dan in de rest van de bevolking, is het percentage werkloze jongeren juist hoger. Zo was in 2009 8 procent van de jeugdige beroepsbevolking werkloos (4 procent van de 27-plussers). Dat jongeren in meer gevallen werkloos zijn heeft er onder andere mee te maken dat jongeren na hun opleiding tijd nodig hebben om betaald werk te vinden.

Werkloosheid hangt uiteraard samen met de conjunctuur. Tussen 2006 en de eerste helft van 2008 ging het goed met de economie en daalde de werkloosheid, zowel onder de jongeren als onder de rest van de bevolking. Het zijn echter vooral jongeren die in tijden van crisis sterk worden getroffen. Tegelijkertijd daalt de jeugdwerkloosheid sneller dan gemiddeld in economisch betere tijden (2006–2008) (Korvorst & Van der Mooren, 2008; van Ours, 2009).

Bron: CBS, EBB

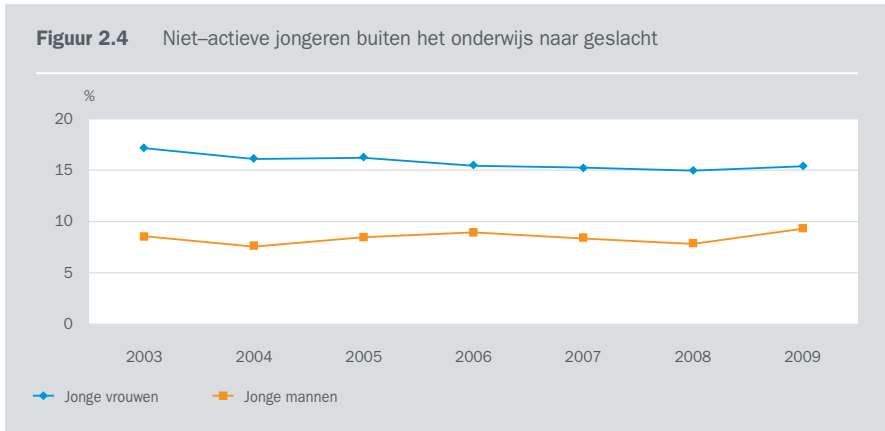

Bron: CBS, EBB

2.3. Niet-actieven en werkloosheid onder specifieke groepen

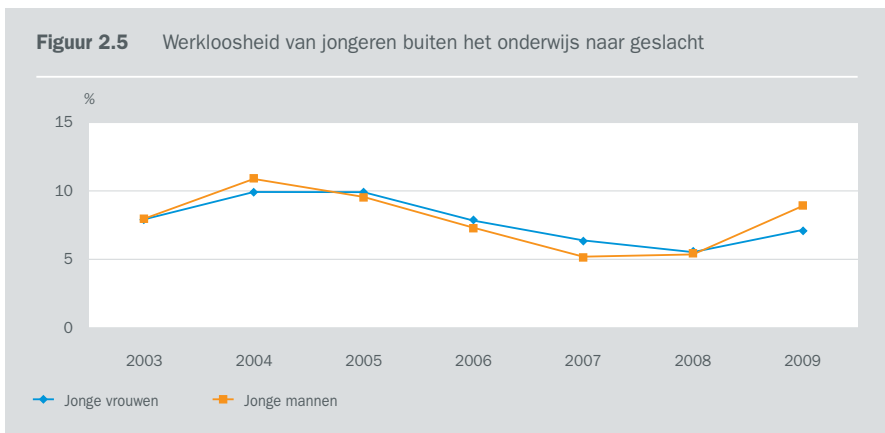
2.3.1 Geslacht

Onder de 410 duizend niet onderwijsvolgende jonge mannen was in 2009 9 procent niet actief op de arbeidsmarkt; van de 400 duizend jonge vrouwen was dat 15 procent. In 2009 neemt het percentage dat niet actief is op de arbeidsmarkt zowel onder jonge mannen als onder jonge vrouwen slechts marginaal toe ten opzichte van 2008 (onder jonge vrouwen is deze toename 0,4 procent, en onder jonge mannen 1,5 procent).

Bron: CBS, EBB

Van de 370 duizend jonge mannen die actief waren op de arbeidsmarkt, was in 2009 9 procent werkloos. Van de 340 duizend jonge vrouwen was 7 procent werkloos. In vergelijking met voorgaande jaren is het werkloosheidscijfer onder jonge mannen sterker gestegen dan onder jonge vrouwen. Jonge mannen zijn meer werkzaam in conjunctuurgevoelige sectoren zoals de ICT en de bouw en worden in tijden dat het economisch minder gaat daardoor eerder getroffen dan jonge vrouwen, die in meer gevallen in sectoren werken die minder gevoelig zijn voor conjuncturele schommelingen, zoals de overheid, het onderwijs en de zorg (Korvorst & van der Mooren, 2008). Het is echter ook zo dat jonge mannen iets meer profiteren van gunstige economische ontwikkelingen dan jonge vrouwen, zoals de cijfers uit 2006 en 2007 laten zien. Het verschil tussen jonge mannen en jonge vrouwen zit meer in het niet-actief-zijn dan in het werkloos-zijn. Dat betekent dat als jonge vrouwen actief worden op de arbeidsmarkt, zij dan ongeveer dezelfde kans hebben op betaald werk als jonge mannen.

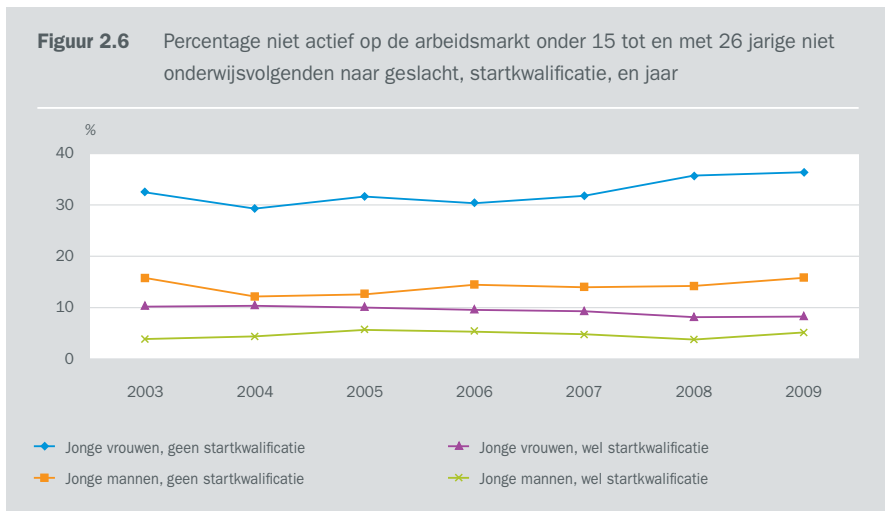
Bron: CBS, EBB

2.3.2 Geslacht en opleiding

Van de jonge vrouwen die in 2009 geen onderwijs meer volgden, had 25 procent geen startkwalificatie. Van de jonge mannen is dat 37 procent. Jonge vrouwen die in 2009 geen onderwijs meer volgden, hadden met andere woorden in beduidend meer gevallen een startkwalificatie dan de jonge mannen die geen onderwijs meer volgden.

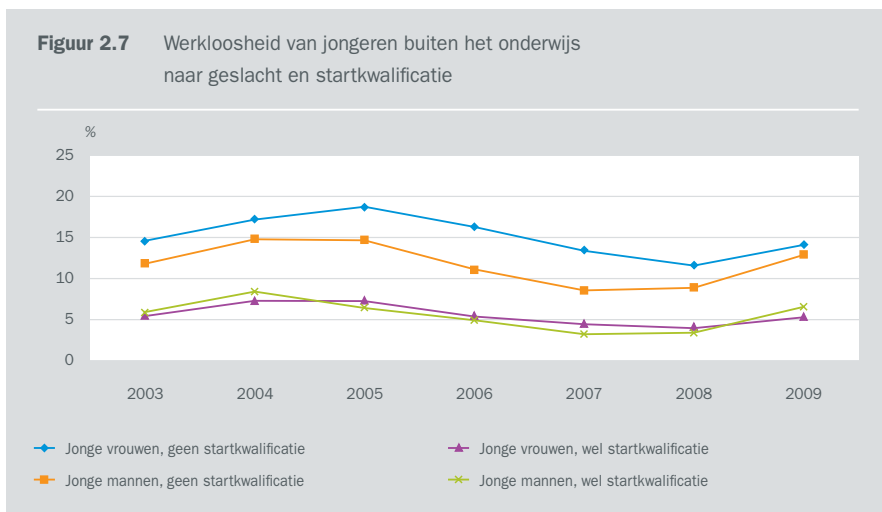
Vooraf vrouwen zonder startkwalificatie zijn niet actief op de arbeidsmarkt. Met andere woorden, er zijn weliswaar meer jonge vrouwen dan jonge mannen met onderwijs op minimaal startkwalificatieniveau, maar mannen zonder startkwalificatie zijn in meer gevallen actief op de arbeidsmarkt dan vrouwen zonder startkwalificatie. Dat komt deels doordat deze vrouwen zorgtaken vervullen. In 2009 geven ongeveer 8 duizend vrouwen zonder startkwalificatie de zorg voor het gezin op als reden om niet te werken. Bij de mannen zonder startkwalificatie is dat aantal vrijwel nihil. De precieze causaliteitsvraag is echter niet te beantwoorden. Het is mogelijk dat een deel van de jonge vrouwen bewust kiest voor de zorg voor het gezin, en vanuit die keuze zowel voortijdig het onderwijs verlaat als er voor kiest om niet actief deel te nemen aan de arbeidsmarkt.

Bron: CBS, EBB

Ook het werkloosheidspercentage is relatief hoog onder de jongeren die geen startkwalificatie hebben. Zo zijn er ongeveer twee keer zoveel jongeren zonder startkwalificatie werkloos dan jongeren met een startkwalificatie. In 2009 zijn de percentages respectievelijk 13 en 6. Hoewel het werkloosheidspercentage onder jonge vrouwen in 2009 alles bij elkaar iets lager is dan onder jonge mannen, geldt dit niet voor de jonge vrouwen zonder startkwalificatie, die in relatief veel

gevallen werkloos zijn, met name in de jaren 2005–2008. Het verschil is in tijden van crisis (2009) duidelijk minder groot dan in tijden van hoogconjunctuur (2006 en 2007).

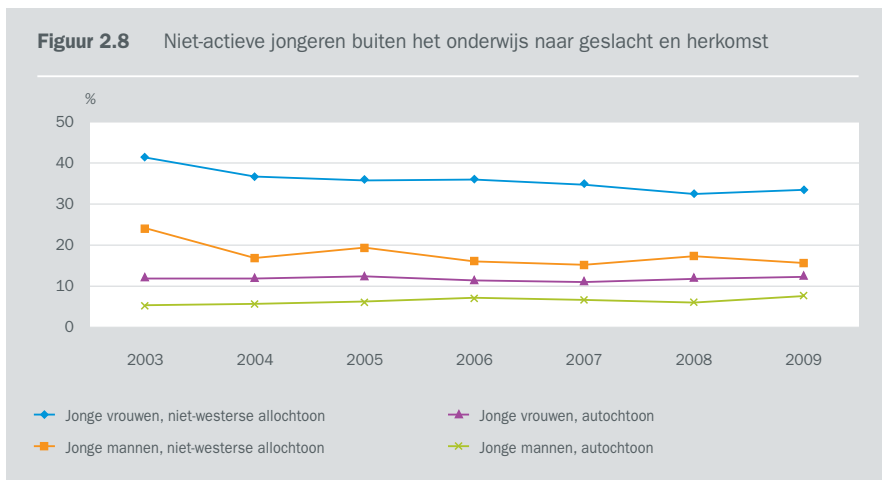
Bron: CBS, EBB

2.3.3 Geslacht en herkomst

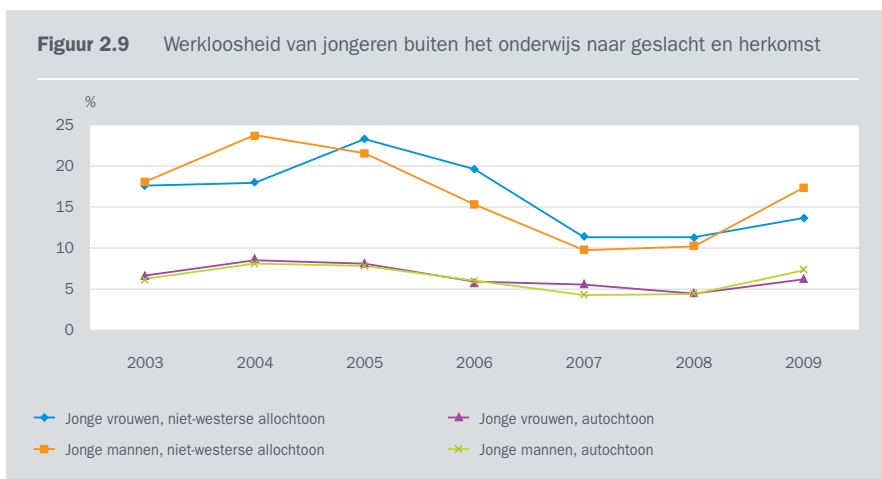
Onder de jonge mannen die niet meer op school zaten waren 315 duizend autochtone jonge mannen (78 procent), 30 duizend westerse allochtone jonge mannen (7 procent), en 60 duizend niet-westerse allochtone jonge mannen (15 procent, bijvoorbeeld Turken, Marokkanen en Surinamers). De groep jonge vrouwen bestond in 2009 uit 315 duizend autochtone jonge vrouwen (80 procent), 30 duizend westerse allochtone jonge vrouwen (7 procent), en 50 duizend niet-westerse allochtone jonge vrouwen (13 procent). Van 10 duizend personen was de herkomst niet bekend.

Opvallend hoog is het percentage niet-westerse allochtone jonge vrouwen dat geen werk heeft en ook niet actief op zoek is naar werk. Dit percentage is de laatste jaren overigens wel sterk gedaald, van 41 procent in 2003 naar 34 procent in 2009.

De werkloosheid van autochtone jongeren is lager dan van niet-westerse allochtone jongeren. Wel is de werkloosheid in deze laatste groep in de periode 2005–2008 sterk gedaald, zowel van mannen als van vrouwen. In 2009 nam binnen elke groep de werkloosheid echter weer sterk toe. Vooral het werkloosheidspercentage onder de niet-westerse allochtone mannen is sterk toegenomen, van 10 procent in 2008 tot 17 procent in 2009.

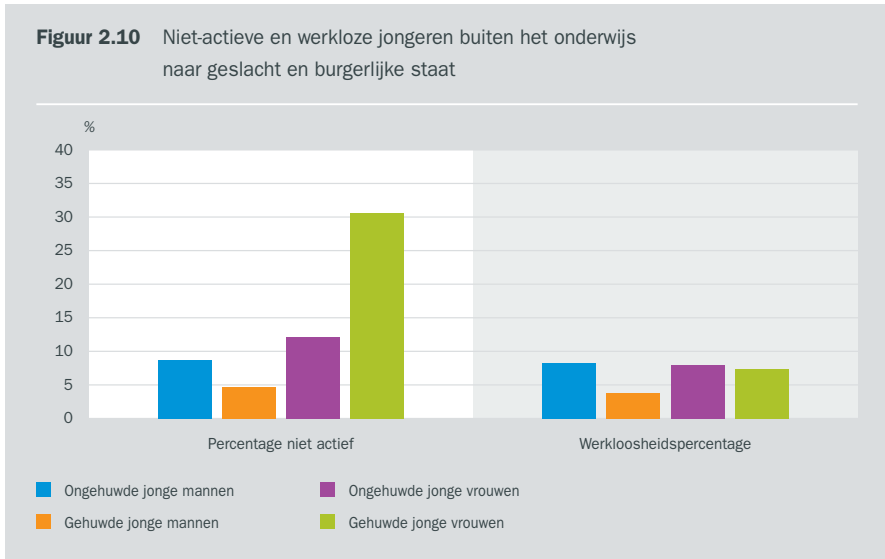
Bron: CBS, EBB

Bron: CBS, EBB

2.3.4 Geslacht en burgerlijke staat

De vraag is ook in welke mate het werkloosheidspercentage afhankelijk is van enkele andere demografische factoren, zoals het al dan niet gehuwd zijn. Ook hier selecteren we op de 15- tot en met 26-jarigen die geen onderwijs meer volgen. Gezien de soms wat kleinere aantallen hebben we voor de betrouwbaarheid de cijfers uit 2003 tot en met 2009 samengenomen. De groep niet onderwijsvolgenden van 15 tot en met 26 jaar bestond in 2009 uit 380 duizend ongehuwde jonge mannen (93 procent), 29 duizend wel gehuwde jonge mannen (7 procent), 334 duizend ongehuwde jonge vrouwen (83 procent), en 67 duizend wel gehuwde jonge vrouwen (17 procent).

Bron: CBS, EBB

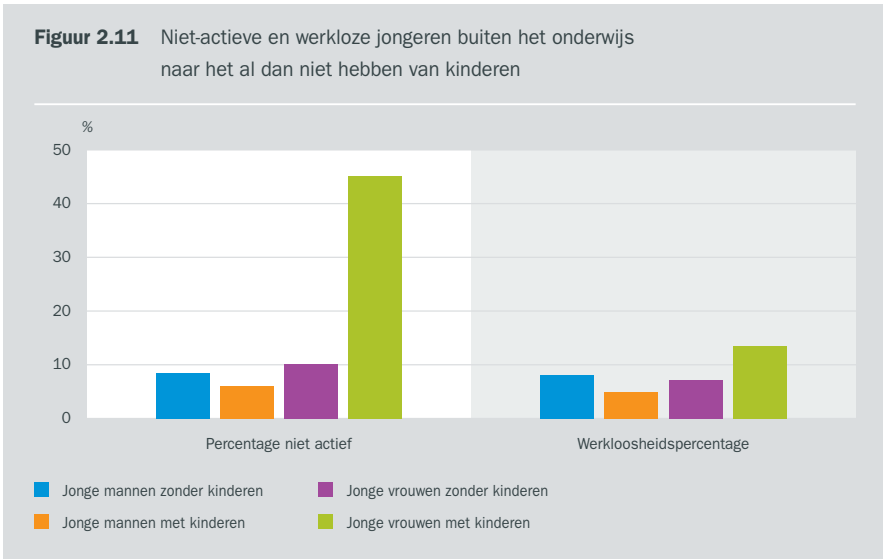
Gehuwde jonge vrouwen zijn in veel meer gevallen niet actief dan ongehuwde jonge vrouwen, gehuwde jonge mannen en ongehuwde jonge mannen. De werkloosheid is duidelijk het laagst onder de gehuwde jonge mannen.

2.3.5 Geslacht en het al dan niet hebben van één of meer kinderen

Mogelijk heeft het hebben van één of meer kinderen, waar men ook financiële verantwoording voor draagt, effect op het al dan niet actief zijn en het al dan niet werkloos zijn. In 2009 waren er onder de jonge niet onderwijsvolgenden 20 duizend jonge mannen die ten minste één kind (5 procent) hadden, 389 duizend jonge mannen hadden geen kinderen (95 procent). Er waren 58 duizend jonge vrouwen met minimaal één kind (14 procent) en 343 duizend jonge vrouwen zonder kinderen (86 procent).

Van de vrouwen die ten minste één kind hadden, was in de jaren 2003–2009 maar liefst 45 procent niet actief op de arbeidsmarkt. Van de mannen met ten minste één kind is het percentage niet-actieven juist erg klein (6 procent).

Zijn mannen of vrouwen met kinderen die actief zijn op de arbeidsmarkt beter of slechter in staat om betaald werk te vinden en te behouden? De werkloosheids-cijfers laten zien dat jonge vrouwen met kinderen die actief zijn op de arbeidsmarkt ook in relatief veel gevallen werkloos zijn (13 procent). Het contrast met de vergelijkbare mannen is groot: het werkloosheidspercentage van mannen met kinderen is gemiddeld over de jaren het kleinst (5 procent).

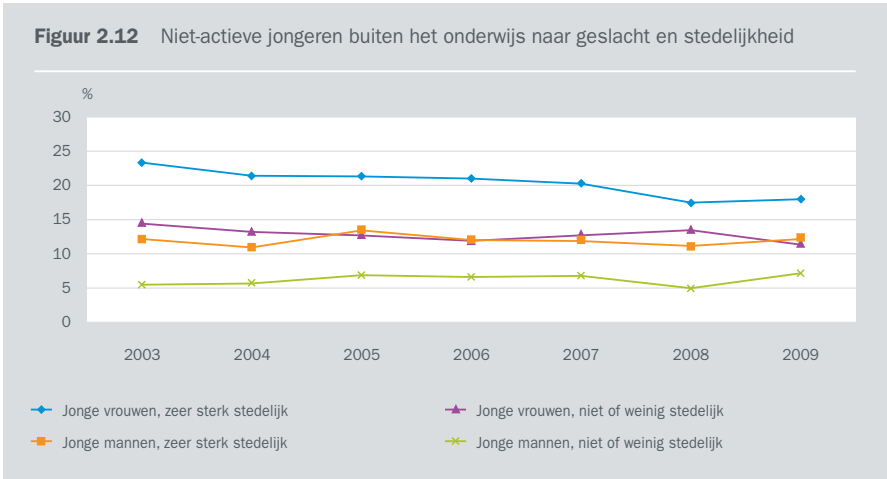

Bron: CBS, EBB

2.3.6 Geslacht en stedelijkheid

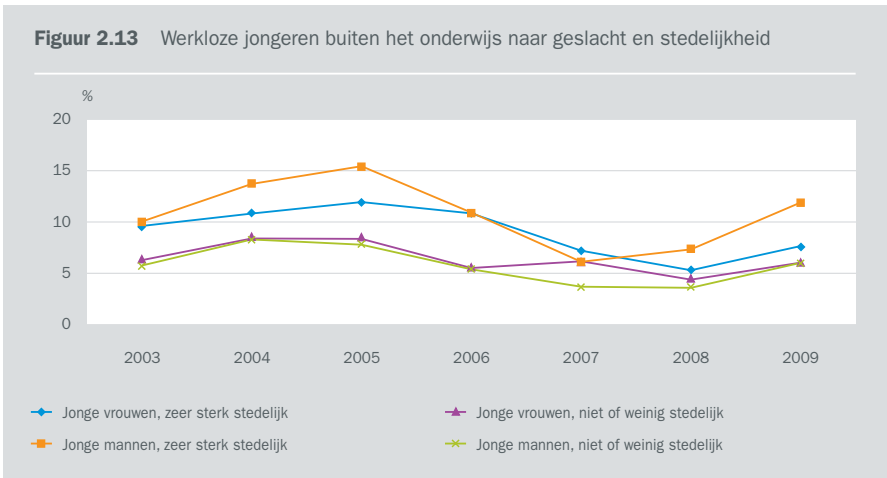
Om de vraag te beantwoorden of niet actief zijn en werkloosheid vooral grote-stadsproblemen zijn, zijn de cijfers uitgesplitst naar stedelijkheidsgraad. In 2009 woonden er 144 duizend niet onderwijsvolgende jongeren in een zeer sterk stedelijk gebied (18 procent), 407 duizend in een matig of sterk stedelijk gebied (50 procent) en 259 duizend in een niet of weinig stedelijk gebied (32 procent). De verdeling naar de stedelijkheid is voor mannen en vrouwen vrijwel gelijk.

In de figuren 2.12 en 2.13 is voor de overzichtelijkheid de tussencategorie 'matig of sterk stedelijk' weggelaten. In figuur 2.12 is te zien dat het percentage niet-actieven onder jonge vrouwen die geen onderwijs meer volgen hoger is dan onder de jonge mannen, én dat deze percentages het hoogst zijn in de zeer sterk stedelijke gebieden, en het laagst in de niet- of weinig stedelijke gebieden. Niet werken en tegelijkertijd niet actief op zoek zijn naar werk is, met andere woorden, een probleem dat zich meer in de grote steden dan op het platteland voordoet.

Bron: CBS, EBB

Figuur 2.13 toont dat vooral in 2005 de jeugdwerkloosheid het hoogst was onder mannen die in zeer sterk stedelijke gebieden woonden. Deze figuur illustreert heel mooi dat in tijden dat het goed gaat met de economie de jeugdwerkloosheid onder jongemannen in zeer sterk stedelijke gebieden het sterkste afneemt (jaren 2006-2007), maar in tijden van economische crisis juist ook in die groep weer het sterkste toeneemt (2005 en 2009).

Bron: CBS, EBB

2.4 Discussie

In dit hoofdstuk is ingegaan op de arbeidsmarktpositie van jongeren. We hebben gezien dat het percentage niet-actieven relatief hoog is onder jonge vrouwen in het algemeen en onder gehuwde jonge vrouwen en jonge vrouwen met kinderen in het bijzonder. Zorgtaken zijn de reden voor het niet actief zijn. Gehuwde jonge mannen daarentegen zijn relatief vaak wel actief op de arbeidsmarkt en zijn bovendien relatief vaak niet werkloos.

De cijfers lijken erop te wijzen dat het kostwinnersmodel ook onder jongeren in 2009 nog voor een gedeelte hun arbeidsparticipatie bepaalt. Het percentage vrouwen dat niet actief is op de arbeidsmarkt daalt echter nog steeds. Bovendien daalt in de periode 2003–2010 het percentage niet-actieve gehuwde jonge vrouwen en vrouwen die de zorg hebben voor één of meer eigen kinderen. Dat betekent dat het kostwinnerschapstelsel dat in de jaren 1955–1965 zijn hoogtijda-gende maar daarna werd vervangen door een meer geïndividualiseerd inkomensstelsel (Hellendoorn, 2010), nog altijd de arbeidsmarktpositie van jongeren gedeeltelijk bepaalt. Maar die invloed neemt nog altijd af.

Vooraf degenen zonder startkwalificatie zijn niet actief op de arbeidsmarkt, en zij geven vaak aan dat zij niet kunnen werken vanwege ziekte of arbeidsongeschiktheid. Mogelijk is de (chronische) ziekte of handicap er ook de oorzaak van dat zij het onderwijs hebben doorlopen zonder dat dit tot een startkwalificatie heeft geleid (Bierings & de Vries, 2007). Niet actief op de arbeidsmarkt zijn vooral jonge vrouwen zonder startkwalificatie, jonge vrouwen met een niet-westerse herkomst en jonge vrouwen in grote steden. Beleid dat zich richt op het verhogen van arbeidsparticipatie zou zich specifiek op deze doelgroepen moeten richten.

Niet alleen is een relatief groot deel van de jonge vrouwen niet actief, maar ook de werkloosheid onder jonge vrouwen is naar verhouding hoog. Met andere woorden, ook als vrouwen die zorg dragen voor kinderen actief worden op de arbeidsmarkt, is het voor hen relatief moeilijk om aan betaald werk te komen en dat te behouden. Mogelijk is de dubbele belasting van werk en zorg een belemmering om aan de slag te gaan. Mogelijk stellen ze restrictieve voorwaarden aan betaald werk in de zin van gunstige werktijden en een baan waarvoor niet ver hoeft te worden gereisd. Ook is het mogelijk dat werkgevers enige reserve hebben om vrouwen aan te nemen die hun werk willen combineren met de zorg voor kinderen. Ondanks de crisis in 2009 is het daarom belangrijk dat werk zo kan worden ingericht dat werk en gezin goed zijn te combineren.

De opmars die vrouwen de laatste jaren hebben gemaakt op hogeschool en universiteit vertaalt zich dus nog niet terug op de arbeidsmarkt.

Een startkwalificatie is een voorwaarde om te slagen op de arbeidsmarkt. De cijfers laten immers zien dat jongeren zonder startkwalificatie vaak niet actief of werkloos zijn. Jonge vrouwen zijn in het bijzonder kwetsbaar, met én zonder start-

kwalificatie. Hoewel relatief weinig jonge vrouwen geen startkwalificatie hebben, is hun risico om niet actief te zijn én hun risico op werkloosheid relatief groot. Dit kan aanleiding zijn bestaande initiatieven gericht op vermindering van het voortijdige schoolverlaten te handhaven of eventueel uit te breiden, bijvoorbeeld door het aantrekkelijker te maken om beroepsonderwijs te volgen en door te stromen naar hogere opleidingsniveaus. Het is ook mogelijk dat werkgevers zich daarvoor inzetten door bijvoorbeeld leerbanen, stages en werkervaringsplaatsen aan te bieden. Wetgeving kan bijdragen door bijvoorbeeld het toestaan van werken in een stageplaats met behoud van een WW-uitkering in bijvoorbeeld Jongeren Ontwikkelings en Ervarings Plaatsen ('JOP'; SZW, 2005).

De verschillen in werkloosheid naar geslacht, herkomst en stedelijkheid zijn relatief kleiner dan de verschillen in het niet actief zijn op de arbeidsmarkt. Wat herkomst betreft, is het vooral bemoedigend dat de verschillen in werkloosheid tussen autochtone en allochtone Nederlanders tussen 2005 en 2008 kleiner zijn geworden, hoewel in 2009 blijkt dat het werkloosheidspercentage juist onder allochtone mannen sterk is toegenomen. Het verdient daarom aanbeveling om specifieke aandacht te besteden aan het bestrijden van de jeugdwerkloosheid onder jonge allochtone mannen.

De cijfers in dit hoofdstuk zijn afkomstig van de Enquête Beroepsbevolking. Dit onderzoek geeft in kwantitatief opzicht een goed beeld van de jongeren die niet op de arbeidsmarkt actief zijn en van de werkloze jongeren, maar niet-werkenden blijven in de enquête wat onderbelicht. Als aanbeveling voor toekomstig onderzoek zouden we ook meer willen weten over de mate waarin mensen gemotiveerd zijn om betaald werk te zoeken, te vinden en te behouden. Aangezien daar in het huidige onderzoek niet naar is gevraagd, en ook niet naar het belang van deelname aan het arbeidsproces, kan nog geen volledig antwoord worden gegeven op de vraag wat de verklaringen zijn voor de geconstateerde verschillen in arbeidsparticipatie tussen jonge mannen en jonge vrouwen.

- Zo is niet van elke respondent precies bekend wat zijn of haar bron van inkomsten is, of dat komt uit betaald werk (in loondienst of als zelfstandige), of dat afkomstig is van de ouders, van de (al dan niet gehuwde) partner, van studiefinanciering, van een uitkering, en zo ja: welke, of van nog andere inkomensbronnen, zoals vermogen.
- Ook meer gedetailleerde informatie van de jongeren die wel werk willen maar niet of niet meer actief op zoek zijn naar werk, zou in toekomstig onderzoek zeer welkom zijn. Voor een deel zijn dit de zogeheten ontmoedigden, die hun zoektocht naar betaalde arbeid hebben gestaakt (of er nooit aan zijn begonnen). Het zou zeer interessant zijn om meer vragen aan hen voor te leggen die inzicht kunnen geven in de redenen waarom zij de moed hebben opgegeven. Hoe vaak hebben zij een poging ondernomen tot het vinden van betaald werk?

Worden ze wel uitgenodigd op een sollicitatiegesprek? Worden ze afgewezen of worden ze al bij voorbaat niet uitgenodigd?

- Hetzelfde geldt voor degenen in de groep die geen werk (meer) wil hebben, van wie een relatief groot aantal, naast zorgtaken, opleiding, ziekte en arbeidsongeschiktheid, een ‘andere’ reden opgeeft. Maar ook ten aanzien van zorgtaken zou nadere informatie welkom zijn. Zo is het goed mogelijk dat sommige jonge vrouwen geen betaald werk (meer) zoeken omdat ze zelf voor de kinderen willen zorgen. Zij kunnen ook hebben ervaren dat werkgevers terughoudend zijn om vrouwen met kinderen in dienst te nemen. Jonge vrouwen kunnen ook om allerlei andere redenen geen betaald werk hebben en er dan voor kiezen om in een gezinsverband zorg te dragen voor kinderen.
- Het zou ook relevant zijn om meer te weten te komen over de relatief hoge werkloosheid onder jonge vrouwen met kinderen. Zijn zij zelf terughoudend in het daadwerkelijk aan de slag gaan, of zijn juist werkgevers terughoudend over vrouwen die de zorg hebben over één of meer kinderen.

Meer gedetailleerde vragen in de Enquête Beroepsbevolking naar de achtergronden en de motivatie van de betrokkenen om hun leven in te delen zoals ze doen, waarom zij wel of juist niet op zoek zijn naar werk, en waarom zij er al dan niet in slagen om betaald werk te vinden zou in toekomstig onderzoek nuttige informatie op kunnen leveren. Op grond daarvan zouden meer aanknopingspunten kunnen worden afgeleid voor de opzet van campagnes, regelgeving en beleid, om het percentage werkenden onder jongeren te verhogen, en ongewenste verschillen tussen groepen jongeren tegen te gaan, die bijvoorbeeld kunnen ontstaan op grond van geslacht, herkomst, of de dubbele belasting van werk en zorg.

Gebruikte literatuur

- Bierings, H. & Vries, R. de (2007). Jongeren en ouderen zonder startkwalificatie op de arbeidsmarkt. In: *Sociaaleconomische trends*, 3, 23–29.
- Forum, Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling (2009). *Factsheet Jeugdwerkloosheid*. (<http://www.kieskleuringroen.nl/cms/media/factsheets%20en%20cijfers/factsheet-jeugdwerkloosheid.pdf>)
- Hellendoorn, M. (2010). *Kostwinners en verliezers: De consequenties van individualisering van inkomensvorming voor de economische positie van vrouwen (1950–1990). Een sociologische analyse*. Amsterdam: Vrije Universiteit (dissertatie).
- Klijnsma, J. (3-12-2009). *Voortgang Actieplan Jeugdwerkloosheid. Brief aan de Voorzitter van de Tweede Kamer*. Den Haag: SZW. (http://docs.minszw.nl/pdf/34/2009/34_2009_3_13636.pdf)
- Korvorst, M. & Mooren, F. van der (2008). Jongeren die niet meer leren, maar ook niet werken. In: *Sociaaleconomische trends*, 3, 21–27.
- Ours, J. van (2009). Jeugdwerkloosheid in barre tijden. *Me Judice: Economen in debat*, 2, 24 november 2009. <http://www.mejudice.nl/artikel/319/jeugdwerkloosheid-in-barre-tijden>
- Pleijers, A. (2010). *Landelijke Jeugdmonitor: Jongeren in het hoger onderwijs en hoogopgeleiden op de arbeidsmarkt. Rapportage 1e kwartaal 2010*. Den Haag/Heerlen: CBS.
- SZW (2005). Besluit van 19 april 2005 tot vaststelling van een algemene maatregel van bestuur als bedoeld in artikel 130 van de Werkloosheidswet ten behoeve van het experimenteren met stageplaatsen voor jongeren. *Staatsblad*, 218, 3–5–2005.

- SZW (2006). *Jeugdwerkloosheid: Cijfers en activiteiten*.
(http://docs.minszw.nl/pdf/35/2006/35_2006_3_9885.pdf)
- SZW (2008). Begroting 2008. *XV Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Artikel 42: Arbeidsparticipatie*. Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 31 200 hoofdstuk XV, 2.
(http://rijksbegroting.minfin.nl/2008/voorbereiding/begroting,kst108438b_8.html)
- SZW (2009). *Bevordering duurzame arbeidsinschakeling jongeren tot 27 jaar (Wet Investeren in Jongeren)*. Eerste Kamer, vergaderjaar 2008-2009, 17–9–2009.
(<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-20082009-31775-G.html>)

Hoofdstuk 3

Ouderen op de arbeidsmarkt

Ferdie Otten (CBS), Koos Arts (CBS), Clemens Siermann (CBS),
Jan Fekke Ybema (TNO)

Samenvatting

Nederland vergrijst. We leven langer, dat kost meer aan sociale zekerheid en pensioenen en er zijn steeds minder werkenden om dat te betalen. In het streven de arbeidsparticipatie van ouderen te vergroten, was het kabinet Balkenende-IV voornemens de AOW- en pensioengerechtigde leeftijd te verhogen naar 67 jaar. Het arbeidsmarktbeleid is gebaat met een sluitend cijferpakket over de ontwikkelingen in het arbeidspotentieel en de arbeidsparticipatie van ouderen. Dit hoofdstuk bevat enerzijds uitvoerige objectieve cijfers over de positie van ouderen op de arbeidsmarkt en anderzijds gegevens over de mate waarin ouderen zich kunnen vereenzelvigen met het idee om meer en langer te werken.

Dit hoofdstuk laat zien dat Nederland in EU-verband gemiddeld scoort wat betreft de arbeidsparticipatie van 50- tot 65-jarigen. Vooral de Scandinavische en Baltische landen, maar ook Duitsland en het Verenigd Koninkrijk doen het beter. De netto arbeidsparticipatie van 50- tot 65-jarigen is in Nederland tussen 1996 en 2009 opgelopen van 40 naar 57 procent. Als de vergrijzing buiten beschouwing wordt gelaten, is twee derde van de toename bij de 50 tot 65-jarigen toe te schrijven aan vrouwen. Dat komt vooral door de instroom van jongere generaties vrouwen, die vaker betaald werk hebben. Wel daalde in de periode 1996–2009 het gemiddeld aantal werkuren volgens contract, vooral door het toegenomen aantal werkende vrouwen die voornamelijk in deeltijd werken.

De gemiddelde leeftijd waarop werknemers in 2007 met pensioen gingen was 62 jaar. Bij een grote bedrijfstak als het openbaar bestuur en overheidsdiensten lag de pensioenleeftijd gemiddeld nog lager, namelijk op 61,1 jaar. Bijna acht op de tien werknemers gingen vóór hun 65ste met pensioen. Bedrijven verrichten nog maar beperkt inspanningen om ouderen langer aan het werk te houden. Vooral in de horeca, de zakelijke en de overige dienstverlening is het ouderenbeleid weinig actief. Het openbaar bestuur, het onderwijs en de zorg doen het meest om ouderen te behouden. De getroffen maatregelen liggen merendeels vast in afspraken in cao's en hebben vooral betrekking op aanpassing van werktijden en arbeidsduurverkorting. Hoewel werkende ouderen in toenemende mate aangeven langer te willen werken, zeggen nog steeds ruim zes op de tien ouderen niet tot hun 65ste te willen doorwerken. Gelet op het huidige groeitempo van de arbeidsparticipatie van vooral oudere vrouwen zal op de langere termijn de gewenste SER-arbeidsparticipatienorm van 58 procent bij de totale groep ouderen van 55 tot 65 jaar waarschijnlijk worden gehaald.